

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Οι σχέσεις φιλίας των παιδιών με τους συνομηλίκους και η σημασία τους για τη φυσιολογική συναισθηματική ανάπτυξή τους

Λ. Αναγνωστάκη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Έχει διαπιστωθεί ότι η φιλία, ακόμα και των μικρών παιδιών με τους συνομηλίκους τους, έχει μεγάλη σημασία για τη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Παιδιά που έχουν τουλάχιστον ένα/μία φίλο/η εμφανίζουν λιγότερα προβλήματα ψυχοπαθολογίας και παρουσιάζουν καλύτερη ψυχοκοινωνική και σχολική προσαρμογή. Το άρθρο αναλύει τη σημασία των φιλικών σχέσεων των παιδιών με τους συνομηλίκους τους, καθώς και άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των σχέσεων αυτών, όπως η ποιότητα της φιλίας. Ακόμα τονίζει το ρόλο που μπορεί να παίξει ο/η παιδίατρος, ο/η οποίος/α κάνοντας λίγες απλές ερωτήσεις προς το παιδί σχετικά με τις φιλικές του σχέσεις, μπορεί έγκαιρα να ανιχνεύσει ενδεχόμενες διαταραχές στη συναισθηματική προσαρμογή και ανάπτυξη του παιδιού. **(Δελτ Α' Παιδιατρ Κλιν Πανεπ Αθηνών 2008, 55(1):32-37)**

Λέξεις ευρετηριασμού: κοινωνικές σχέσεις παιδιών, φιλία, συναισθηματική ανάπτυξη, σχολική προσαρμογή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχει γίνει σημαντική πρόοδος στη μελέτη των κοινωνικών σχέσεων των παιδιών με τους συνομηλίκους τους και της σημασίας που έχουν οι σχέσεις αυτές για τη μελλοντική εξέλιξη των παιδιών^{1,2}. Η πορεία των κοινωνικών σχέσεων με τους συνομηλίκους θεωρείται ότι συνδέεται με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών, την ανάπτυξή τους, αλλά και με την εμφάνιση διάφορων μορφών ψυχοπαθολογίας^{3,4}. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που είναι απομονωμένα («δεν κάνουν παρέα» με άλλα παιδιά της ηλικίας τους) μειονεκτούν σε σχέση με τους συνομηλίκους τους, λόγω της έλλειψης κοινωνικής εμπειρίας⁵. Επιπλέον, τα παιδιά που χαρακτηρίζονται από τους συνομηλίκους τους ως ευαίσθητα ή απομονωμένα είναι λιγότερο πιθανό να είναι αποδεκτά από τους συνομηλίκους τους κατά την εφηβεία ή να έχουν αργότερα μία ενεργή κοινωνική ζωή. Από την άλλη, τα παιδιά που θεωρούνται από τους συνομηλίκους τους επιθετικά ή διαταρακτικά είναι περισσότερο

πιθανό να εκδηλώσουν συμπτωματολογία «εξωτερίκευσης», που περιλαμβάνει πρώιμη εγκατάλειψη του σχολείου, εμπλοκή με το νόμο και προβλήματα ψυχικής υγείας (συχνά εξάρτηση από ουσίες)⁶. Αντίθετα, οι καλές σχέσεις με τους συνομηλίκους θεωρούνται προγνωστικό στοιχείο για τη θετική εξέλιξη του παιδιού. Τα παιδιά που είναι αποδεκτά από τους συνομηλίκους τους παρουσιάζουν λιγότερα προβλήματα «εξωτερίκευσης» ή «εσωτερίκευσης» (όπως χαμηλή αυτοεκτίμηση και καταθλιπτικό συναίσθημα) και έχουν καλύτερες βαθμολογίες στις κλίμακες ικανοτήτων και προσαρμογής⁶.

Το άρθρο αυτό βασίζεται σε πρόσφατες μελέτες που αφορούν σε μία ιδιαίτερη κατηγορία κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα σε συνομηλίκους: τις σχέσεις φίλας μεταξύ παιδιών. Όπως θα αναλυθεί, η ικανότητα του κάθε παιδιού να έχει φίλους συνδέεται με πολύ σημαντικά αναπτυξιακά επιτεύγματα. Επομένως, ο/η παιδίατρος είναι σε θέση με μια πολύ απλή ερώτηση («Έχεις φίλους;») να διερευνήσει ένα σημαντικό τομέα που σχετίζεται με την ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού. Από την άλλη πλευρά, οι ψυχολόγοι ή άλλοι επιστήμονες που ασχολούνται με τη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών καλούνται να διερευνήσουν επιπλέον και τα χαρακτηριστικά των φιλικών σχέσεων των παιδιών, δηλαδή την ποιότητα της φιλίας, ώστε να έχουν πληρέστερη εικόνα της κοινωνικής προσαρμογής των παιδιών.

ΟΡΙΣΜΟΣ

Η φιλία μεταξύ δύο παιδιών ορίζεται σε δυαδικό πλαίσιο και αναφέρεται σε μία σχέση που υπάρχει εθελοντικά (δεν την επιβάλλει, ας πούμε, η δασκάλα ή ο γονιός), ρυθμίζεται και διατηρείται και από τους δύο συμμετέχοντες. Η φιλία προϋποθέτει την παρουσία ενός αμοιβαίου συναισθηματικού δεσμού ανάμεσα σε ένα παιδί και ένα συνομηλικό του. Ερευνητικά, η παρουσία αυτού του δεσμού πιστοποιείται όταν δύο παιδιά: 1) αναφέρουν ο ένας τον άλλο ως «φίλο τους», 2) αλληλεπιδρούν συχνά και αναζητούν ο ένας την παρέα του άλλου και 3) προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους στις ανάγκες του συντρόφου τους⁷.

Η φιλία διαφέρει από την αποδοχή από ομάδα συνομηλίκων. Σε αντίθεση με τη φιλία, η συμμετοχή σε ομάδα συνομηλίκων δεν είναι πάντα εθελοντική (π.χ. η σχολική τάξη) και η σχέση σπάνια ρυθμίζεται από όλους τους συμμετέχοντες. Μάλιστα, μπορούμε να έχουμε στοιχεία για την αποδοχή ενός παιδιού από την ομάδα των συνομηλίκων (αν είναι δημοφιλής ή όχι) χωρίς να ρωτήσουμε καθόλου το ίδιο το παιδί⁸. Έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει κάποια

συσχέτιση ανάμεσα στο πόσο δημοφιλές είναι ένα παιδί και στον αριθμό των φίλων που έχει⁹. Τα δημοφιλή παιδιά τείνουν να έχουν περισσότερους φίλους απ' ότι τα λιγότερα δημοφιλή παιδιά¹⁰, όμως, είναι πιθανό να είναι κάποιο παιδί δημοφιλές χωρίς να έχει κανένα φίλο. Από την άλλη, ακόμα και παιδιά που απορρίπτονται από την ομάδα των συνομηλίκων τους συχνά έχουν τουλάχιστον ένα φίλο³.

Σημαντική διαφορά υπάρχει επίσης ανάμεσα στη σχέση παιδιών που είναι φίλοι και στη σχέση παιδιών που είναι απλά «γνωστά» μεταξύ τους. Και αυτή η σχέση ορίζεται σε δυαδικό πλαίσιο, αλλά ο δεσμός μεταξύ των συμμετεχόντων είναι ασθενής: πρόκειται για παιδιά που απλά γνωρίζονται, αλλά δεν έχουν κοντινές σχέσεις, ούτε επιδιώκουν τη συχνή αλληλεπίδραση. Οι φίλοι σε σύγκριση με τους γνωστούς περνούν πιο πολλή ώρα μαζί, μιλούν περισσότερο μεταξύ τους, μοιράζονται και συνεργάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό, επιλέγουν παιχνίδια όπου υπάρχει μεγαλύτερη εγγύτητα και αμοιβαία συμμετοχή και εκδηλώνουν πιο έντονα τα συναισθήματά τους⁵. Σημαντικό στοιχείο διαφοροποίησης, επίσης, είναι οι διαφορετικές απαιτήσεις που έχουν τα παιδιά από τους φίλους σε σχέση με τους γνωστούς τους: τα παιδιά απαιτούν από τους φίλους τους να είναι πιστοί στη σχέση, έμπιστοι και να υπάρχει αμοιβαιότητα συναισθημάτων¹¹, πράγμα που δεν γίνεται για τους γνωστούς.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Από την αρχαιότητα, την εποχή του Πλάτωνα¹², μέχρι τη σύγχρονη εποχή του μεταμοντερνισμού¹³, η σημασία της φιλίας για τον άνθρωπο έχει γίνει αντικείμενο προβληματισμού για τους φιλοσόφους. Οι ψυχολόγοι, από τη δική τους ερευνητική σκοπιά, μελέτησαν τη σημασία της φιλίας σε όλα τα στάδια της ανάπτυξης. Ο Sullivan¹⁴ υπήρξε από τους πρώτους μελετητές της φιλίας στα αναπτυσσόμενα άτομα (παιδιά και εφήβους) και διατύπωσε την άποψη της «αναγκαιότητας της φιλίας» για τη φυσιολογική ανάπτυξη, τονίζοντας ότι χωρίς φιλικές σχέσεις οι πιθανότητες για επιτυχημένη ανάπτυξη ενός παιδιού συρρικνώνονται. Ο Sullivan υποστήριξε ότι μέσω της αλληλεπίδρασης με τους φίλους τα παιδιά αποκτούν ένα ρεπερτόριο αποτελεσματικών κοινωνικών συμπεριφορών, αυξάνεται η αυτοπεποίθησή τους και μέσα σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να υπάρξει βελτίωση προβληματικών συμπεριφορών, επομένως οι φιλικές σχέσεις έχουν και θεραπευτική αξία. Σύγχρονοι θεωρητικοί έχουν μελετήσει τον

προστατευτικό ρόλο που έχει η φιλία για τα παιδιά σε ένα κόσμο που συνεχώς μεταβάλλεται (μεταβολές στην οικογενειακή δομή, πολιτισμικές και πολιτιστικές διαφοροποιήσεις, πολυπολιτισμική κοινωνία)¹⁵. Ο προστατευτικός ρόλος της φιλίας έχει μελετηθεί και σε πολύ πιο συγκεκριμένα πλαίσια: ως προστατευτικός παράγοντας στη θυματοποίηση του παιδιού από συνομηλίκους (ως θυματοποίηση μεταφράζεται στα ελληνικά ο αγγλικός όρος bullying- βλ. περίπτωση του μικρού Άλεξ που συγκλόνησε την κοινωνία της Βέροιας, αλλά και το πανελλήνιο, πριν από μερικούς μήνες). Υποστηρίζεται ότι αν ένα παιδί έχει έναν ή περισσότερους φίλους έχει μικρότερες πιθανότητες να γίνει θύμα βίας από τους συνομηλίκους του¹⁶.

Τα ερευνητικά αποτελέσματα^{3,7,17,18,19,20} επιβεβαιώνουν την αναγκαιότητα της φιλίας για τη φυσιολογική ανάπτυξη των παιδιών. Οι Newcomb και Bagwell⁵ χρησιμοποιώντας μετα-ανάλυση βρήκαν ότι οι φιλικές σχέσεις προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κοινωνικές σχέσεις, σε τρεις βασικούς τομείς:

1) Θετική αλληλεπίδραση: Τα παιδιά που είναι μέλη μίας δυάδας φιλίας εμπλέκονται περισσότερο σε θετικές μορφές αλληλεπίδρασης (λεκτική αλληλεπίδραση, συνεργασία, αλληλοβοήθεια, κ.λπ.). Σύμφωνα με τους ερευνητές αυτή η θετική αλληλεπίδραση χρησιμεύει ως πλαίσιο για την κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.

2) Χειρισμός των συγκρούσεων: Οι φίλοι και τα παιδιά που δεν είναι φίλοι, δεν διαφέρουν στη συχνότητα που συγκρούονται και καυγαδίζουν. Με άλλα λόγια, οι φίλοι καυγαδίζουν τόσο συχνά όσο και οι μη-φίλοι. Σε αυτό που υπάρχει διαφορά είναι ο χειρισμός και η προσπάθεια επίλυσης των συγκρούσεων. Οι φίλοι είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιήσουν στρατηγικές επίλυσης των συγκρούσεων, πιθανώς επειδή επενδύουν συναισθηματικά στη φιλική σχέση. Επιδιώκουν να «τα βρουν» με το φίλο τους, καθώς δεν θέλουν να διακινδυνεύσουν να χάσουν τη σχέση που έχουν δημιουργήσει. Από εξελικτική σκοπιά, επομένως, οι φιλικές σχέσεις προσφέρουν ένα σημαντικό εφόδιο για τις μετέπειτα σχέσεις των παιδιών, καθώς προωθούν την ανάπτυξη ικανοτήτων επίλυσης συγκρούσεων.

3) Χαρακτηριστικά της σχέσης: Τα παιδιά επιλέγουν φίλους με τους οποίους έχουν πολλά κοινά στοιχεία, τόσο σε δημογραφικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο συμπεριφοράς. Επίσης, οι φιλικές σχέσεις χαρακτηρίζονται από ισότητα: οι φίλοι δεν καταπιέζουν ο ένας τον άλλο, ούτε επιδιώκουν να κυριαρχήσουν ο ένας στον άλλο. Αυτά τα χαρακτηριστικά, σε συνδυασμό με τα ευρήματα ότι οι φίλοι συνεργάζονται, αλληλοβοη-

θούνται και προσπαθούν να διατηρήσουν τη φιλική σχέση επιλύοντας τις συγκρούσεις, καταδεικνύουν ότι οι φιλικές σχέσεις αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών.

Οι Pellegrini και Blatchford⁴ μελέτησαν τη σημασία που έχουν οι φιλικές σχέσεις των παιδιών στο πλαίσιο του σχολείου και συνόψισαν τα ευρήματά τους στις εξής γενικές κατηγορίες:

1) Απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων: Οι δεξιότητες συνεργασίας και αλληλοβοήθειας που προαναφέρθηκαν ασφαλώς βοηθούν τα παιδιά στην καθημερινότητα του σχολείου.

2) Πηγή πληροφοριών: Τονίζεται η σημασία της φιλίας για τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών. Οι έρευνες δείχνουν ότι όταν οι φίλοι συνεργάζονται (π.χ. όταν τοποθετούνται στην ίδια ομάδα εργασίας στο σχολείο) μαθαίνουν ευκολότερα και είναι πιο δημιουργικοί.

3) Συναισθηματική υποστήριξη: Οι φίλοι είναι πηγή συναισθηματικής υποστήριξης σε περιόδους ή καταστάσεις που προκαλούν άγχος. Οι φίλοι βοηθούνται, ώστε να ξεπεράσουν τις καθημερινές σχολικές δυσκολίες, να αντιμετωπίσουν το μαθησιακό στρες αλλά και, όπως προαναφέρθηκε, προσφέρουν ασφάλεια σε περιπτώσεις συγκρούσεων με συμμαθητές.

4) Προσαρμογή στο σχολείο: Οι φιλικές σχέσεις βοηθούν τα παιδιά στην κοινωνική και ακαδημαϊκή προσαρμογή στο σχολείο, κυρίως όταν υπάρχουν σημαντικές αλλαγές (π.χ. αλλαγή σχολικού πλαισίου, μετάβαση από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο, κ.α.).

5) Μελλοντικές σχέσεις: Οι φιλικές σχέσεις των παιδιών προσφέρουν τις βάσεις και λειτουργούν ως πρότυπο για μελλοντικές σχέσεις. Τα κύρια χαρακτηριστικά των παιδικών φιλικών σχέσεων μεταφέρονται στις ετερόφυλες σχέσεις στα επόμενα αναπτυξιακά στάδια (εφηβεία, ενήλικη ζωή).

Τα ερευνητικά αποτελέσματα φαίνεται να επιβεβαιώνουν τη σημασία της φιλίας για τη φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια οι μελετητές έχουν εστιάσει τις έρευνές τους και στις πιθανές αρνητικές συνέπειες των φιλικών σχέσεων. Υποστηρίζεται ότι ορισμένες φιλικές σχέσεις ενδέχεται να προσφέρουν λιγοστά ευεργετικά αποτελέσματα στους μετέχοντες ή και να έχουν αρνητική επίδραση. Προκειμένου να εξετάσουν τόσο τη θετική, όσο και την αρνητική πλευρά των φιλικών σχέσεων, οι ερευνητές εστίασαν στην ποιότητα της κάθε φιλικής σχέσης.

ΟΛΕΣ ΟΙ ΦΙΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΙΔΙΕΣ: Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΙΑΣ

Οι σύγχρονοι ερευνητές κοινωνικών σχέσεων

τονίζουν ότι όλες οι φιλικές σχέσεις δεν είναι ίδιες. Ακριβώς όπως διαφέρουν οι προσωπικότητες των συμμετεχόντων, με τον ίδιο τρόπο διαφέρει και η ποιότητα της φιλικής σχέσης που έχουν. Υποστηρίζεται ότι οι φιλικές σχέσεις είναι σύνθετες και πολύπλευρες και πρέπει να ερευνηθούν και να αναλυθούν τα διαφορετικά «συστατικά» τους²¹. Η έρευνα σχετικά με την ποιότητα της φιλίας είναι σε σχετικά πρώιμο στάδιο και δεν υπάρχει γενική συμφωνία σχετικά με τον ορισμό της και τα στοιχεία που αυτή περιλαμβάνει. Ωστόσο, οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν σε ορισμένα στοιχεία που φαίνεται να καθορίζουν την ποιότητα της φιλίας και περιλαμβάνονται σε όλα τα σχετικά ερωτηματολόγια. Τα βασικότερα κοινά στοιχεία είναι: συντροφικότητα, αλληλοβοήθεια, οικειότητα (περιγράφεται και ως «εγγύτητα» ή «διάθεση να ανοιχτώ στον άλλον»), σύγκρουση και αντιζηλία.

Ανεξάρτητα, όμως, από το πώς ορίζεται ή μετρείται η ποιότητα της φιλίας, φαίνεται ότι είναι ακριβώς τα συγκεκριμένα ποιοτικά συστατικά της κάθε φιλικής σχέσης που τελικά καθορίζουν τις θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις που έχει στους συμμετέχοντες^{22,23}. Οι Parker και Asher³ έδειξαν ότι η «κακής ποιότητας» φιλία στην παιδική ηλικία (δηλαδή φιλική σχέση που χαρακτηρίζεται κατά κύριο λόγο από σύγκρουση και αντιζηλία) συνδέεται με συναισθήματα μοναξιάς και κοινωνικής δυσαρέσκειας. Επίσης, η ποιότητα φιλίας φαίνεται να συνδέεται με την αυτοεκτίμηση των συμμετεχόντων και με τη σχολική προσαρμογή. Οι μαθητές που οι φιλικές σχέσεις τους χαρακτηρίζονται από θετικά χαρακτηριστικά (δηλαδή αλληλοβοήθεια, συντροφικότητα και οικειότητα) έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση και επενδύουν περισσότερο στη σχολική μάθηση απ' ό,τι οι μαθητές με φίλιες που χαρακτηρίζονται κατά κύριο λόγο από αρνητικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, οι μαθητές με κακή ποιότητα φιλίας είναι περισσότερο διαταρακτικοί (κάνουν φασαρία, δεν προσέχουν, δημιουργούν προβλήματα) στο σχολείο απ' ό,τι οι συμμαθητές τους με καλή ποιότητα φιλίας. Μάλιστα περιγράφεται ότι γίνονται όλο και πιο διαταρακτικοί όσο προχωρά η σχολική χρονιά²⁴. Σχολιάζοντας αυτά τα αποτελέσματα ο Berndt²⁵ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι μαθητές που οι φιλικές σχέσεις τους έχουν κυρίως αρνητικά χαρακτηριστικά χρησιμοποιούν ένα τρόπο αλληλεπίδρασης που χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις, τσακωμούς και πειράγματα. Αυτός ο τρόπος επηρεάζει και την αλληλεπίδρασή τους με άλλα άτομα, επομένως δεν αποτελεί έκπληξη ότι φέρονται με αυτό τον τρόπο και προς τους άλλους τους συμμαθητές, αλλά και προς τους δασκάλους.

Έρευνες έχουν μελετήσει και την επίδραση των μεμονωμένων ποιοτικών χαρακτηριστικών της φιλικής σχέσης στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οικειότητα στη φιλία: ενώ υπάρχουν ακόμα ερωτηματικά και διαφοινίες σχετικά με τον ακριβή ορισμό της έννοιας «οικειότητα»¹⁷, ωστόσο τα ερευνητικά αποτελέσματα έχουν ήδη δείξει ότι τα παιδιά που εμπλέκονται σε φιλικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό οικειότητας έχουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση¹⁵, είναι πιο κοινωνικά, λιγότερο εχθρικά, λιγότερο αγχώδη και βιώνουν λιγότερο καταθλιπτικά συναισθήματα απ' ό,τι τα παιδιά με χαμηλό βαθμό οικειότητας στις φιλικές τους σχέσεις²⁶. Επιπλέον, η οικειότητα στη σχέση με ένα φίλο/η στην παιδική ηλικία προηγείται και αποτελεί προπομπό των «ρομαντικών» σχέσεων υψηλής οικειότητας που καλείται το άτομο να χειριστεί στην εφηβεία²⁷. Τόσο σημαντική και ευεργετική θεωρείται η οικειότητα των παιδιών και των εφήβων με τους φίλους τους, που έχουν σχεδιαστεί ειδικά προγράμματα με σκοπό να διευκολύνουν την ανάπτυξη της οικειότητας στις φιλικές σχέσεις²⁸.

Από την άλλη πλευρά, έχει μελετηθεί και η επίδραση μεμονωμένων αρνητικών ποιοτικών χαρακτηριστικών της φιλικής σχέσης, όπως η συχνή σύγκρουση ανάμεσα σε φίλους. Έχει αποδειχτεί ότι η σύγκρουση ως ποιοτικό χαρακτηριστικό της φιλικής σχέσης λειτουργεί ως επιβαρυντικός παράγοντας που έχει αρνητική επίδραση στη σχολική προσαρμογή²³. Τα παιδιά που αναφέρουν υψηλά ποσοστά σύγκρουσης στις φιλικές τους σχέσεις τείνουν να έχουν δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο και αυτό είναι πιο έντονο στα αγόρια παρά στα κορίτσια. Πιο συγκεκριμένα, η σύγκρουση στις φιλικές σχέσεις των αγοριών (όπως καταγράφηκε σε ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς) συνδέεται με χαμηλά επίπεδα εμπλοκής και επένδυσης στο σχολείο, όπως μετρήθηκε από την εκφρασμένη επιθυμία των παιδιών να αποφύγουν το σχολείο και από τις μετρήσεις των δασκάλων για τη συμμετοχή των παιδιών στο μάθημα. Επιπλέον, τα παιδιά που ανέφεραν υψηλά ποσοστά σύγκρουσης στις φιλικές τους σχέσεις, ανέφεραν υψηλότερα ποσοστά μοναξιάς και χαμηλότερα ποσοστά ικανοποίησης στο σχολείο απ' ό,τι οι συμμαθητές τους.

Αυτά τα ευρήματα υποστηρίζουν την υπόθεση ότι οι φιλικές σχέσεις δεν είναι πάντα επωφελείς για τα παιδιά. Ορισμένες φιλικές σχέσεις ενδέχεται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις. Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί, όμως, ότι η σχέση αιτιότητας δεν είναι εύκολο να καθοριστει²⁹. Η ιδιοσυγκρασία και η προσωπικότητα του παιδιού ενδέχεται να εξηγήσει γιατί η συγκεκριμένη φιλική σχέση λειτουργεί ως

επιβαρυντικός παράγοντας για το συγκεκριμένο παιδί. Για παράδειγμα, τα παιδιά και οι έφηβοι που εμπλέκονται σε παραπρωματικές ή αντικοινωνικές συμπεριφορές τείνουν να έλκονται και να προσεγγίζουν άτομα που έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά³⁰ -επιβεβαιώνοντας ίσως ότι «όμοιος ομοίω αεί πελάζει»- και το αποτέλεσμα είναι να δημιουργείται ένα πλέγμα συμπεριφορών όλο και πιο δυσπροσαρμοστικών. Οι φίλοι, που αρχικά προσεγγίζουν ο ένας τον άλλο λόγω του κοινού ενδιαφέροντός τους για αντικοινωνικές συμπεριφορές, συχνά μαζί εμπλέκονται όλο και περισσότερο σε παραπρωματικές συμπεριφορές⁵.

Είναι ενδιαφέρον ότι οι ποιοτικές διαφορές στις φιλικές σχέσεις εμφανίζονται από πολύ νωρίς. Ήδη από την ηλικία των τεσσάρων χρόνων οι δάσκαλοι μπορούν να περιγράψουν τις ποιοτικές διαφορές στις φιλικές σχέσεις των μαθητών τους³¹, ενώ από την ηλικία των πέντε τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν τις ποιοτικές διαφορές στις φιλικές τους σχέσεις, καθώς και να αναφερθούν στη διαφορά στην ικανοποίηση που παίρνουν από τις διαφορετικές φιλικές σχέσεις που έχουν δημιουργήσει²³.

Από όσα αναφέρθηκαν γίνεται φανερό ότι οι φιλικές σχέσεις των παιδιών με τους συνομηλίκους τους παίζουν σημαντικό ρόλο στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Αυτό πρέπει να το αντιληφθεί ο/η παιδίατρος που έχει τόσο κοντινή σχέση με το παιδί και την οικογένεια και να κατανοήσει ότι με πολύ απλό τρόπο (με δύο ή τρεις κατάλληλες ερωτήσεις προς το παιδί, όπως π.χ.: «Έχεις φίλους;», «Περνάς καλά με τους φίλους σου;», «Τι κάνετε όταν είστε μαζί;») είναι σε θέση να αντιληφθεί έγκαιρα πολλά στοιχεία για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού, προσφέροντας μ' αυτό τον τρόπο σημαντική βοήθεια, τόσο στο ίδιο το παιδί, όσο και στην οικογένειά του.

Children's friendships and their developmental significance

L. Anagnostaki

(Ann Clin Paediatr 2008, 55(1):32-37)

Children's friendships with their peers, even young children's friendships, play a significant role in their emotional development. Children who have at least one reciprocated friendship exhibit less emotional symptoms and are better adapted socially, emotionally and in the school environment. This article examines the significance of children's friendships and analyzes its characteristics, such as friendship quality. Finally, it stresses the role of the paediatrician who, with a few simple questions to

the child regarding his/her friendship relationships, can detect possible difficulties in the child's development and adaptation.

Key words: children's social relationships, friendship, emotional development, school adaptation.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Masten AS. Peer relationships and psychopathology in developmental perspective: reflections on progress and promise. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2005; 34:87-92.
2. Bukowski WM, Adams R. Peer relationships and psychopathology: markers, moderators, mediators, mechanisms and meanings. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2005; 34:3-10.
3. Parker JG, Asher SR. Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Dev Psychol* 1993; 29:611-621.
4. Pellegrini AD, Blatchford P. The child at school: interactions with peers and teachers. London: Arnold 2000.
5. Newcomb AF, Bagwell CL. The developmental significance of children's friendship relations. In Bukowski WM, Newcomb AF, Hartup WW, editors. *The company they keep: friendship in childhood and adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press 1996.
6. Morison P, Masten AS. Peer reputation in middle childhood as a predictor of adaptation in adolescence: a seven-year follow up. *Child Dev* 1991; 62:991-1007.
7. Ladd GW, Kochenderfer BJ. Linkages between friendship and adjustment during early school transitions. In Bukowski WM, Newcomb AF, Hartup WW, editors. *The company they keep: friendship in childhood and adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press 1996.
8. Asher SR, Parker JG, Walker DL. Distinguishing friendship from acceptance: implications for intervention and assessment. In Bukowski WM, Newcomb AF, Hartup WW, editors. *The company they keep: friendship in childhood and adolescence*. Cambridge: Cambridge University Press 1996.
9. Schneider BH, Wiener J, Murphy K. Children's friendships: the giant step beyond peer acceptance. *J Soc Per Relations* 1994; 11:323-340.
10. Bukowski WM, Hoza B. Popularity and friendship: issues in theory, measurement, and outcome. In Berndt TJ, Ladd GW editors. *Peer relationships in*

- child development. New York: Wiley 1989.
11. *Hartup WW*. Cooperation, close relationships, and cognitive development. In Bukowski WM, Newcomb AF, Hartup WW, editors. The company they keep: friendship in childhood and adolescence. Cambridge: Cambridge University Press 1996.
 12. *Πλάτωνας*. Φαίδων.
 13. *Derrida J*. Politics of friendship. London: Verso 1997.
 14. *Sullivan HS*. The interpersonal theory of psychiatry. New York: Norton 1953.
 15. *Hernandez KMF*. Best friendships in pre- and early adolescence: structure, quality, and the link to well-being. Dissertation Abstracts International 2001; 61-08:4448.
 16. *Hodges EVE, Boivin M, Vitaro F, Bukowski WM*. The power of friendship: protection against an escalating cycle of peer victimization. Dev Psychol 1999; 35:94-101.
 17. *Berndt TJ*. Children's friendships: shifts over a half-century in perspectives on their development and effects. Mer Palm 2004; 50:206-223.
 18. *Dunn J*. Children's friendships: the beginnings of intimacy. Malden: Blakwell 2004.
 19. *Parker JG, Gottman JM*. Social and emotional development in a relational context: friendship interaction from early childhood to adolescence. In Berndt TJ, Ladd GW editors. Peer relationships in child development. New York: Wiley 1989.
 20. *Ladd GW*. Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peers in the classroom: predictors of children's early school adjustment? Child Dev 1990; 61:1081-1100.
 21. *Bukowski WM, Newcomb AF, Hartup WW*. Friendship and its significance in childhood and adolescence: introduction and comment. In Bukowski WM, Newcomb AF, Hartup WW, editors. The company they keep: friendship in childhood and adolescence. Cambridge: Cambridge University Press 1996.
 22. *Nangle DW, Erdley CA, Newman JE, Mason CA, Carpenter EM*. Popularity, friendship quantity and friendship quality: interactive influences on children's loneliness and depression. J Clin Child Adolesc Psychol 2003; 32:546-555.
 23. *Ladd GW, Kochenderfer BJ, Coleman CC*. Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. Child Dev 1996; 67:1103-1118.
 24. *Berndt TJ, Keefe K*. Friends influence on adolescents' adjustment to school. Child Dev 1995; 66:1312-1329.
 25. *Berndt TJ*. Exploring the effects of friendship quality on social development. In Bukowski WM, Newcomb AF, Hartup WW, editors. The company they keep: friendship in childhood and adolescence. Cambridge: Cambridge University Press 1996.
 26. *Buhrmester D*. Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. Child Dev 1990; 61:1101-1111.
 27. *Seiffge-Krenke I*. Diversity in romantic relationships of adolescents with varying health status: links to intimacy in close friendships. J Adolesc Research 2000; 15:611-636.
 28. *Shechtman Z, Freidman Y, Kashti Y, Sharabany R*. Group counselling to enhance adolescents' close friendships. Inter J Group Psychother 2002; 52: 537-553.
 29. *Hartup WW*. Peer interactions: what causes what? J Abnorm Child Psychol 2005; 33:387-394.
 30. *Snyder J, Dishion TJ, Patterson GR*. Determinants and consequences of associating with deviant peers during preadolescence and adolescence. J Early Adolesc 1986; 6:29-43.
 31. *Seban AM*. The friendship of preschool children: links with prosocial behaviour and aggression. Soc Dev 2003; 12:249-268.